

THERES BELLANDER

Gammalt möter nytt

– En analys av ålderspensionärers digitala skriftpraktiker

The Old Meets the New – An Analysis of Elderly People's Digital Literacy Practices

This paper presents a study of four elderly people's use of computers in vernacular literacy practices (Heath 1999:200; Barton 2007:35–37). Two men and two women from different social and professional backgrounds participated in the study and the analysed data consists of participant logs and recorded interviews. The aim is to identify and describe what the participants do with their computers. The questions discussed are how participation in digital literacy practices may be connected to age and social situation and what importance experiences from earlier non-digital literacy practices have for elderly people's use of computers today. The results are, inter alia, that the participants use digital and non-digital tools simultaneously in their vernacular literacy practices, that long-time practices have taken new forms due to digitalization and that new practices have emerged due to digitalization. The study shows examples of how literacy is in constant change and how modern technology adds new possibilities to social practices (Barton 2007:50). Users' earlier experiences together with their new needs and wishes, due to technology, are constantly reshaping literacy practices.

KEYWORDS: elderly, vernacular literacies, digital literacies, literacy practices, use of computers

---

Forskning om informations- och interaktionsteknik, it, har hittills i huvudsak rört digitalt infödda, *digital natives* (Prensky 2001:1) d.v.s. den generation som vuxit upp med it och för vilken tekniken kan antas utgöra en naturlig del av vardagen. Mycket sällan har forskningen uppmärksammat personer som i hög ålder kommit i kontakt med datorer, så kallade *digital immigrants* (Prensky 2001:2). Studier som rör ålderspensionärers vardagliga it-bruk är få (jfr Bellander 2012; Findahl 2010; Wielenmann 2010).

Bosse 73 år,¹ är ett exempel på en digital immigrant. Sedan han tog på sig ansvaret för hembygdsföreningens hemsida har han tillbringat mycket tid vid datorn. När han intervjuas om sin datoranvändning i oktober 2011 säger han att han nog använder datorn lite mer än "gemene man" i hans ålder.

Bosse: Ja, jag sitter ju, sen jag började med det här, har jag ju suttit åtta timmar om dan.

Intervjuaren: Ja det är ju kanske lite mer än...

Bosse: Ja, ifrån påsk till nu höll jag på att säga [...]. Ja, jag kan ju börja, vet du, vaknar jag tidigt så kan jag ju gå upp då, ja vadå, jag äter gröten på morgonen och sen slår jag på den där burken och sen är jag där då och letar va.

Intervjuaren: Ja

Äldre personer har upplevt de förändringar som it har medfört både på ett personligt och samhällskulturellt plan. De har levt, gått i skolan och arbetat i ett samhälle utan it. Under yrkeslivets sista år, eller till och med så sent som efter pensionen, har de erfart hur välkända skriftpraktiker har digitaliserats och de har anpassat sig till nya praktiker där digital skrift används.

Den här artikeln har som deskriptivt syfte att studera hur it-aktiva ålderspensionärer använder datorer, det vill säga vad de gör vid datorn. Artikeln uppmärksammar bland annat hur deltagande i digitala skriftpraktiker kan kopplas till ålder och livssituation samt hur tidigare icke-digitala skriftpraktiker förändras av digitaliseringen. Föremål för undersökningen är Bosses och tre andra ålderspensionärers datoranvändning i vardagssituationer där skrift förekommer. Analytiska verktyg från New Literacy studies, NLS (Barton 2007; Barton & Hamilton 1998; Street 1984) används för att förstå ålderspensionärernas bruk av datorn i konkreta, autentiska sammanhang. Huvudmaterial för analysen är datorloggar som de fyra undersökningsdeltagarna har fört under två dagar i samband med sin datoranvändning.

¹ För att skydda deltagarnas identitet är alla person- och ortnamn som förekommer i artikeln fingerade.

Teoretiska utgångspunkter

Begreppet *literacy* har använts internationellt för att beskriva situationer där människor på olika sätt använder sig av skrift. I artikeln uppmärksammas *digitala skriftpraktiker* (Barton 2010:110) utifrån en analys av vardagliga situationer som involverar datoranvändning.

Under det senaste decenniet har en stor del av literacyforskningen genomgått en så kallad "digital turn" (Mills 2010:246) som en konsekvens av samhällets globalisering och den ökade användningen av digitala medier. NLS-forskningens fokus har allt mer flyttats från utskriftsbaserad användning av skrift till skriftpraktiker som medieras av digital teknik. Sedan slutet av 1990-talet har en mängd etnografiska studier av digitala skriftpraktiker genomförts världen över (se Mills 2010 för en utförlig redogörelse). Platser som observerats omfattar skolor, hemmiljöer och eftermiddagsaktiviteter. De skriftpraktiker som undersökts involverar ofta multimodala texter, det vill säga texter där ord används i kombination med visuell, audiell, spatial och gestuell information.

I artikeln studeras de *skriftpraktiker* (Heath 1999:200; Barton 2007:35–37) inom vilka undersökningens deltagare ägnar sig åt olika *skrifthändelser* (Barton 2007:35–37). Begreppet *skrifthändelse* avser ett tillfälle där skrift av något slag har en roll genom att någon läser, skriver eller talar om skrift. Eftersom interaktion och informationssökning via dator oftast involverar skrift är utgångspunkten för undersökningen att allt som deltagarna gör vid datorn är att betrakta som skrifthändelser. Olika händelser involverar dock olika grader av skrifthantering. Att läsa nyheter i en nättidning eller skriva ett e-postmeddelande innefattar en hög grad av skrifthantering medan att se ett tv-program, eller lyssna på en ljudbok medför en lägre. NLS har ibland kritiserats för att allt för otydligt avgränsa vad som bör inkluderas i begreppet *literacy* (Barton, Hamilton & Ivanič 2000). Barton (2007:24) har dock argumenterat för en bred användning av begreppet för att poängtera samband och likheter som inte är separerbara. Människor läser exempelvis tidtabeller, kartor och noter vid sidan av romaner och akademiska artiklar och Barton m.fl. (2000:95) menar att de praktiker som associeras med dessa texttyper har mycket gemensamt.

Skrifthändelser är socialt konstruerade på så sätt att de formas av människors uppfattningar, intentioner och handlingar (Barton 2007:35–37). Samtidigt formas människor av att delta i skrifthändelser. Alla skrifthändelser har en historia både på personlig och på kulturell nivå och omfattar individens mognad och utveckling samt hela kulturens förändring över en längre tidsperiod. Både vad gäller individen och kulturen konstrueras nuvarande aktuella skriftpraktiker utifrån historien. Varje individ har en

literacyhistoria som sträcker sig bakåt i tiden till den tidiga barndomen och de första mötena med skrifthändelser i hemmiljön. Det fortsätter med deltagande i samhällets och skolans skriftpraktiker vidare till vuxenlivet och arbetslivet (Barton 20007:47–50).

Begreppet *skriftpraktik* avser vedertagna och vanligt förekommande mönster när det gäller att läsa och skriva i en specifik situation. Skriftpraktiker omfattar ofta givna deltagarroller, fasta rutiner och etablerade genrer. Varje ny skrifthändelse börjar således inte om från noll utan kan anslutas till mönster som har etablerats inom en aktuell skriftpraktik. Det är särskilt intressant att studera äldre personers användning av skrift eftersom äldre bär på en lång erfarenhet av skrifthantering. De har därför troligtvis tillgång till en bred repertoar av roller, rutiner och genrer från olika skriftpraktiker som de deltagit i i olika situationer vid olika tidpunkter i livet.

De tekniska förändringar som samhället har genomgått under de senaste decennierna har givetvis påverkat dagens skriftpraktiker. Den här artikeln utgår från det rimliga antagandet att skriftpraktikerna i sin tur också har påverkat tekniken. Utifrån synsättet att teknisk utveckling är socialt konstruerad blir inte tekniken en naturkraft som individer tvingas anpassa sig till. Istället formas skriftpraktiker och teknik parallellt av tidigare erfarenheter och av de funktionella behov och önsksningar som aktiva deltagare i olika skriftpraktiker har.

Metod och material

Den undersökning som presenteras i artikeln utgör en delstudie i ett projekt om ålderspensionärers it-bruk. Under hösten 2011 och våren 2012 intervjuades 22 personer i åldrarna 66 till 87 år, om sin datoranvändning (Bellander 2012). De intervjuade var personer med olika kön, olika långa utbildningar, olika yrkesbakgrund och intressen. I intervjuundersökningen framkom bl.a. att vana it-användare ofta hade svårt att besvara frågan "vad använder du datorn till?" eftersom de integrerade it i sina vardagliga sysslor på ett sätt som gjorde det svårt för dem att urskilja hur själva datoranvändningen såg ut. I den här artikeln studeras datoranvändning utifrån skrifthändelser och skriftpraktiker. Frågan vad ålderspensionärer gör vid datorn angrips således mer på djupet och från ett annat håll än i projektets tidigare intervjustudie.

Urvalet av deltagare till artikeln genomfördes utifrån en önskan om att på en makronivå kunna kartlägga skriftpraktiker som kan sägas vara vanliga för ålderspensionärer. Samtidigt var ett viktigt mål att undersöka hur specifika skrifthändelser kan variera i olika individers vardag. En heterogen grupp av fyra deltagare valdes från intervjustudien. Kajsa, 71 år, Bosse, 73 år, Bodil 81 år och Erik, 86 år. Kajsa och Erik har universitetsutbildning och har arbetat som journalist respektive civilingenjör, Bodil har realexamen och

har arbetat med allehanda administrativa uppgifter bl.a. inom SJ och på bank. Bosse har gått sjuårig folkskola och sedan arbetat på tryckeri. Kajsa, Erik och Bodil har främst bott i städer medan Bosse har bott på landsbygden. Kajsa, Erik och Bodil har levt i olika familjekonstellationer medan Bosse mestadels har levt ensam. Personerna har alla en bred uppsättning intressen och alla är socialt aktiva.

Kajsa, Bosse, Bodil och Erik ombads att under två valfria, på varandra följande, dagar föra logg över sin datoranvändning samt att fylla i en översikt över andra använda kommunikationsmedier.² Förfrågan och instruktioner skickades via e-post tillsammans med formulär för datorloggar och kommunikationsöversikter. Exempel på hur dokumenten skulle fyllas i bifogades också. I artikelns analyser används främst datorloggarna eftersom dessa explicit behandlar händelser vid datorn. Deltagarna har uppmanats att anteckna ungefärlig tid för sina datoraktivitetens början och slut samt ungefär vad de använt datorn till.³ Uppgifter från kommunikationsöversikterna har utgjort ett kompletterande material tillsammans med de inspelade intervjuerna från projektets tidigare studie (Bellander 2012). Materialet ger en god inblick i datorns plats och roll i ålderspensionärernas vardagliga skriftpraktiker (Heath 1999:200; Barton 2007:35–37). Det omfattar dock enbart information i form av deltagarnas återgivelser och oftast saknas uppgifter om varför händelser har förekommit. För en djupare förståelse för hur skrifthändelser och digitala verktyg hör samman med vardagliga skriftpraktiker krävs ett mer omfattande etnografiskt material av observationer både vid och på datorskärmen.

Undersökningens analyser och resultat presenteras nedan under rubrikerna *Tillbringad tid vid datorn* och *Digitala skriftpraktiker*. Först presenteras tiden.

Tillbringad tid vid datorn

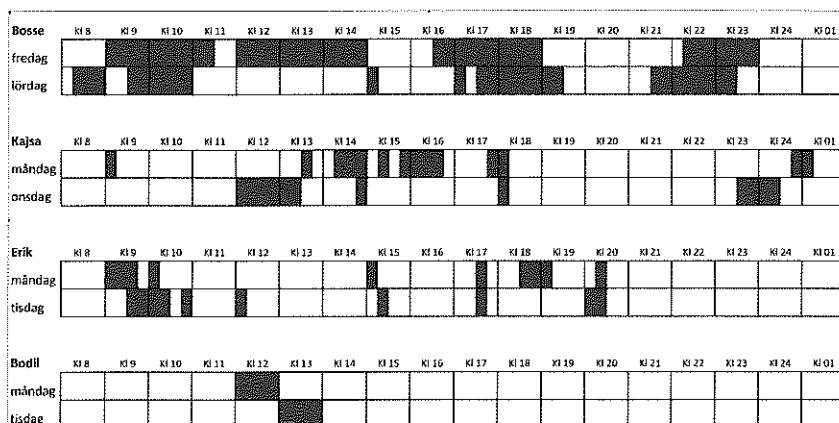
Den tid äldre personer ägnar åt internet har tidigare behandlas i statistiska undersökningar. Enligt rapporten *Äldre svenskar och Internet* (Findahl 2010) ägnar svenskar äldre än 60 år i genomsnitt 8,7 timmar i veckan åt it-bruk. Genomsnittet för hela befolkningen är 11,4 timmar. I rapporten poängteras dock att det förekommer en stor variation bland äldre. Vissa använder internet 20–30 timmar i veckan och andra högst en halvtimme (Findahl 2010:17f.).

² De förvalda kommunikationsmedier som förekom i kommunikationsöversikten var *e-post*, *Facebook*, *mobiltelefon* och *fast telefon*. I översikten fanns också rubriken *annat*.

³ De förtryckta loggbladen omfattade två fält med rubrikerna *Ungefärlig tid* och *Aktivitet/webbplats*. Deltagarna har fyllt i sina datorloggar på liknande sätt som det fiktiva exemplet.

Den dokumenterade datoranvändningen i den här undersökningen har i samtliga fyra fall skett från datorer i deltagarnas hem. Kajsa uppger i intervjun att hon ibland surfar från sin smartphone, men informationen i datorloggen avser enbart händelser vid datorn. Tidsangivelserna i datorloggarna visar när under dygnet som deltagarna suttit vid datorn och hur långa stunder de tillbringat där.

Figur 1 baseras på de tidsangivelser som Bosse, Kajsa, Erik och Bodil har angivit för sin datoranvändning under de två dagar då de har fört datorlogg.⁴ I figuren anges de veckodagar då loggarna är förda. Bosses anteckningar är förda under fredagen den 20:e och lördagen den 21:a april medan övriga deltagare har valt vardagar. Kajsa har fört anteckningar under måndagen den 14:e respektive onsdagen den 16:e maj. En dag har således passerat mellan hennes två anteckningsdagar. Erik och Bodil har båda valt måndagen den 17:e och tisdagen den 18:e april.

Figur 1. Tillbringad tid vid datorn under de två dagar då undersökningsslagarna har fört datorlogg.

Bosse är den av deltagarna som i jämförelse med de andra har uppgett längst tillbringad tid vid datorn och Bodil kortast tid. Om man summerar den totala angivna tiden har Bosse använt datorn 9 timmar och 45 minuter under fredagen och 6 timmar och 25 minuter under lördagen. Kajsa har använt datorn 6 timmar och 8 minuter under måndagen och 2 timmar och 43 minuter

⁴ Den tid som deltagarna har antecknat i sina datorloggar har avrundats till hela femtonminutersperioder för att möjliggöra sammanställningen av figuren. Exempelvis har Kajsa uppgett att hon använt datorn mellan klockan 15.15 och 15.23 och sedan mellan 15.45 och 16.50 på måndagen. I figuren har dessa tider avrundats till 15.15–15.30 samt 15.45–16.45.

på onsdagen. Erik har tillbringat 2 timmar och 15 minuter under måndagen och 2 timmar och 30 minuter under tisdagen vid datorn. Bodil har uppgivit att hon har suttit en timme under måndagen och en timme under tisdagen.

Figuren visar vidare att Bosse, Erik och Kajsa har liknande användarmönster. De har satt sig vid datorn på morgonen och sedan lämnat den efter en stund för att återkomma vid flera tillfällen under dagen. Bodils entimmespass vid datorn är koncentrerade till mitt på dagen.

Om den datortid som Bosse, Kajsa, Erik och Bodil har uppgivit under de två dagarna är representativ för den tid de ägnar åt datoranvändning under veckans övriga dagar tillbringar de mer tid vid datorn än den genomsnittliga pensionären (jfr Findahl 2010). Genom att närmare undersöka vilka digitala skriftpraktiker de fyra deltagarna deltar i när de sitter vid datorn söks här en förståelse för de tidsintervall som angivits i datorloggarna.

Digitala skriftpraktiker

Vid sidan av tid behandlar Findahls rapport även användningsområden. Exempelvis nämns informationssökning för tidtabeller samt e-postkommunikation (Findahl 2010:19). Artikelns metoder möjliggör en fördjupad insikt i varför pensionärer ägnar tid åt vissa saker vid datorn och vilken relation deras datoranvändning har till andra aktiviteter i vardagen. För att synliggöra vad de fyra deltagarna gör vid datorn har materialet analyserats utifrån NLS-begreppen *skriftpraktiker* (Heath 1999[1983]; Barton 2007:35–37) och *skrifthändelser* (Barton 2007:35–37). Deltagarnas noteringar i datorloggarna, som vid en första anblick har tett sig unika, har placerats i tabeller. I dessa framträder mönster för vars och ens individuella datoranvändning varigenom jämförelser av de fyra deltagarnas skrifthändelser och skriftpraktiker möjliggörs.

I enlighet med de anvisningar som deltagarna har fått har de rapporterat vad de har ägnat sig åt vid datorn genom att ange en webbadress, ett företagsnamn eller ett digitalt verktyg. I vissa fall har de mer utförligt beskrivit händelser. Webbplatser, företag och digitala verktyg har i tabellerna kategoriserats som digitala verktyg och beskrivningar av händelser har kategoriserats som skrifthändelser.

Eftersom deltagarna är pensionärer är inte uppdelningen i privata och professionella praktiker aktuell. Bosses, Kajsas, Eriks och Bodils skriftpraktiker är dock formella i olika grader. Det varierar i vilken utsträckning de är styrda av normer som satts upp av samhälleliga institutioner. Många av skriftpraktikerna tycks ha uppkommit i vardagliga, mer eller mindre privata behov (jfr Karlsson 2006:27) medan andra är mer formella och hör hemma exempelvis inom föreningsverksamhet. I Bosses och Kajsas datorloggar dominerar skriftpraktiker som kan kopplas till ett starkt intresse eller en

hobby. Presentationen av digitala skriftpraktiker inleds med ett avsnitt om Bosses släktforskning och hans engagemang i en hembygdsförening. Därefter presenteras de av Kajsas skriftpraktiker som har anknytning till hennes intressen för skönlitteratur. Sist i avsnittet behandlas vardagliga skriftpraktiker kring informationssökning och hantering av hushållsekonomi som förekommer i samtliga deltagares datorloggar.

Bosses skriftpraktiker – släktforskning och engagemang i en hembygdsförening

Bosse är alltså den av de fyra deltagarna som enligt de lämnade uppgifterna har tillbringat mest tid vid datorn. Figur 2 visar hans datorlogg från fredagen den 20:e och lördagen den 21:a april 2012.

DATORANVÄNDNING 20-21/4 - 2012
 Namn:
 Datum:

Ungefärlig tid:	Aktivitet/webbplats:
09 - 11,30	Swedbank Betalt Räkning Släktforskning, Bygdebånd
12,00 - 15,00	släkt forskning -1- 20/4
16,30 - 19,00	Släkt forskning -1-
22,15 - 00,00	Släkt forskning -1-
8,30 - 9,00	Kollat mail
9,30 - 10,00	Kollat väder
10,30 - 11,00	Släkt forskning Bygdebånd
11,30 - 12,00	Använt Wikipedia (läst Melodi kryssat)
15,00 - 15,15	SHH
17,00 - 17,10	Swedbank Betalt räkning
17,30 - 19,30	Släktforskning Bygdebånd 21/4
21,30 - 10,00	Genomgång av Bilder, Tajna under dagen
10,00 - 11,30	släkt forskning Bygdebånd

Figur 2. Bosses anteckningar i datorloggen.

I datorloggen finns tolv anteckningsposter vid tolv klockslag. Flera poster upprepas i loggen. Anteckningen "släktforskning" återkommer exempelvis vid sju tillfällen och webbplatsen "Bygdeband" nämns fyra gånger.

Tabell 1 visar min tolkning av vilka *skriftpraktiker* Bosses datoranvändning kan tänkas utgöra en del av enligt intervju och datorlogg. Vidare visar den vilka *digitala verktyg*, d.v.s. vilka program, webbplatser och apparater, han har använt sig av. Till sist visar tabellen vad Bosse har gjort när han har suttit vid datorn, d.v.s. vilka *skrifthändelser* han har varit involverad i. Noteringar inom citattecken i tabellen har hämtats från Bosses logganteckningar. Noteringar utan citattecken är mina tolkningar av möjliga skriftpraktiker, verktyg och skrifthändelser. Varje rad i tabellen innehåller något moment från Bosses datorlogg eller hans kommunikationsöversikt men det varierar om hans anteckning har tolkats som en skriftpraktik, ett verktyg eller en skrifthändelse. För att göra tabellen mer läsvänlig har i vissa fall tempusformer i Bosses anteckningar ändrats. Tre av anteckningarna har tolkats som att de tillhör tabellens tredje skriftpraktik, *Vära engagerad i en hembygdsförening*, och två anteckningar har tolkats som att de tillhör tabellens fjärde skriftpraktik, *Söka information*. Punkt 3 och 4 i tabellen visar således hur samma skriftpraktik omfattar olika skrifthändelser där olika digitala verktyg används. Samtliga noteringar i Bosses datorlogg har givits en plats i tabellen (jfr Figur 2 och Tabell 1).

Tabell 1. Skriftpraktiker, digitala verktyg och skrifthändelser i samband med Bosses datoranvändning.

Skriftpraktiker	Digitala verktyg	Skrifthändelser
1 Syssla med hushållsekonomi	Webbplats, "Swedbank"	"Betala en räkning"
2 Syssla med "släktforskning"		
3 Vara engagerad i en hembygdsförening	1) Digitalkamera, fotoredigeringsprogram, Webbplats, Bygdeband 2) Webbplats, "Bygdeband" 3) E-postprogram	1) "Gå igenom bilder, tagna under dagen" 2) Administrera text och bilder 3) "Kolla mejl", ta emot mejl
4 Söka information	1) Webbplats, "SMHI" 2) Webbplats "Wikipedia"	1) "Kolla väder" 2) Lösa "melodikrysset"

Bland de skriftpraktiker som identifierats i analysen av Bosses datoranvändning framstår *Syssla med släktforskning* och *Vara engagerad i en hembygdsförening* som kopplade till Bosses specifika fritidsintressen. Skriftpraktikerna *Syssla med hushållsekonomi* och *Söka information*, punkt 1 och 2 i Tabell 1, återfinns även hos de övriga tre deltagarna i undersökningen. Dessa behandlas därför senare i artikeln.

Identifikationen av skriftpraktiken *Syssla med släktforskning*, grundas i Bosses anteckning "släktforskning" (se Figur 2). I Tabell 1 har rutorna för skrifthändelser och digitala verktyg kopplade till *Syssla med släktforskning* lämnats blanka eftersom information om vad Bosse har gjort och vilka verktyg han har använt saknas i datorloggen och kommunikationsöversikten. Information från intervjun med Bosse antyder dock att flera olika skrifthändelser verkar ingå i skriftpraktiken och att han bl.a. använder sig av datorprogrammet Genline.

Bosse: Nu har jag hållit på i genlinen då och, ja själva släkt-, eller ja dom här prästböckerna då va och letat på, ja vi har ju en släkt ifrån början uppe i Västeråker där innan hembygdsföreningen över huvudtaget började, höll jag på att säga, så var det en släkt Rosén, och det är ju en stor släkt [...] Jag hittar ju på född och dödd på dom och du vet det går ju timmar vet du att hålla på så där.

Intervjuaren: Ja just det.

Bosse: Och sen ska man skriva om det också, så jag har ju antecknat och mitt skrivbord vet du, det är så fullt av papper nu vet du.

En analys av intervjun, som dock inte avser vad Bosse gjorde just den 20:e och 21:a april utan beskriver ett annat tillfälle vid datorn, antyder att skriftpraktiken att syssla med släktforskning, omfattar skrifthändelserna "hålla på i genlinen", och "hålla på [...] i prästböckerna".⁵ Citatet från intervjun, omfattar även mer specifika skrifthändelser som att "leta på [...] en släkt Rosén", "hitta [...] på född och dödd" och "skriva om det". Bosse nämner också att hans skrivbord är fullt av papper. Troligt är att skriftpraktiken *Syssla med släktforskning*, vid sidan av webbplatsen genline.se, omfattar digitala verktyg som exempelvis ordbehandlingsprogram och en skrivare. Det är också tänkbart att de anteckningar som Bosse talar om, "jag har ju antecknat", har förts för hand med penna på papper. Kanske omfattar skriftpraktiken både digitala och icke-digitala verktyg.

Av intervjun framgår att skriftpraktiken *Syssla med släktforskning* är starkt kopplad till skriftpraktiken *Vara engagerad i en hembygdsförening*.

⁵ Genline AB är ett svenskt företag vars affärsidé är att tillhandahålla kyrkböcker på nätet samt på andra sätt bistå släktforskare med information och hjälp. Se www.genline.se (2014-01-10).

Bosse släktforskar nämligen inte enbart om sin egen släkt utan om flera olika släkter som har anknytning till bygden. Familjen Rosén, som nämns i intervjusekvensen, har en gång bott på den gård som idag är ortens hembygdsgård.

Tre anteckningar i Bosses datorlogg har kopplats till skriftpraktiken *Vara engagerad i en hembygdsförening*. Det är skrifthändelsen *Gå igenom bilder*, tagna under dagen, det digitala verktyget *Bygdeband*⁶ samt skrifthändelsen *Kolla mejl*. Via e-post ställer jag frågor till Bosse om skrifthändelsen *Gå igenom bilder*. Bosse svarar att han har fotograferat en ny gårdsgård vid hembygdsgården: "med bilderna, så har jag med egen kamera knäppt verksamheten vid hembygdsgården och sedan redigerat dessa i ett bildprogram. Några kanske jag använder i Bygdebandet". Vid ett besök på hembygdsföreningens webbplats ser jag bilderna på gårdsgården och Bosses skriftliga kommentarer.

Det digitala verktyget *Bygdeband* är angivet fyra gånger i Bosses datorlogg (se Figur 2). Verktyget har i Tabell 1 tolkats som kopplat till skrifthändelsen *Administrera text och bilder*. Eftersom Bosses kommunikationsöversikt visar att han har tagit emot e-post från ordföranden i hembygdsföreningen har skrifthändelsen *Kolla mejl* och det digitala verktyget *E-postprogram* kopplats till skriftpraktiken *Vara engagerad i en hembygdsförening*.

De angivna uppgifterna i datorloggen och i kommunikationsöversikten visar tillsammans med Bosses redogörelser under intervjun och i e-postmeddelandet att han i stor utsträckning använder digitala verktyg på datorn då han engagerar sig i praktikerna kring hembygdsföreningen. Han läser och skriver på webbplatser, kommunicerar via e-post och använder digitalkamera och bildredigeringsprogram för hantering av bilder.

Kajsas skriftpraktiker – författarbesök, informationssökning, bokcirkel och bokköp

Kajsas noteringar i datorloggen är utförliga. Hon beskriver ofta händelseförlopp som sträcker sig utanför de digitala skrifthändelserna vid datorn. Hennes första anteckning innehåller följande:

9.00-9.05

Slog på datorn för att boka biljett till kulturhuset. Ett författarskap i kris – Karl Ove Knausgård. Förstod efter telefonsamtal att det var fel dag. Vi gick ner till frukosten.

⁶ Bosses hembygdsförening har en egen avdelning på Sveriges hembygdsförbunds community som innehåller material från tusentals hembygdsföreningar i Sverige. Se www.bygdeband.se (2014-01-10).

Anteckningen visar ett tydligt syfte med Kajsas datoranvändning klockan 9.00 måndagen den 14 maj, att boka biljett till Karl Ove Knausgårds författarbesök på Kulturhuset. Det framgår att Kajsa har misslyckats med bokningen och att misslyckandet har berott på en missuppfattning av datum. Detta har hon förstått efter att hon har ringt ett telefonsamtal. I sin kommunikationsöversikt återger Kajsa samma händelser som i datorloggen. Hon har markerat att hon har använt telefonen klockan 9.00 på morgonen den 14 maj. Hon har också antecknat vad telefonsamtalet har gällt: "Ringde k-huset misstog mig på dag. Ville boka biljett en dag för tidigt".

Utifrån Kajsas noteringar har *Delta vid författarbesök* identifierats som en skriftpraktik (se Tabell 2 nedan). Hennes anteckningar "boka biljett" och "ringa ett telefonsamtal" har tolkats som skrifthändelser inom skriftpraktiken och kulturhusets webbplats har urskilts som det digitala verktyg som använts. Telefonsamtalet har dock inte skett digitalt varför varken samtalet eller redskapet, telefonen, nämns i Tabell 2.

I Kajsas anteckningar framträder ett starkt intresse för skönlitteratur. Tabell 2 visar vid sidan av skriftpraktiken *Delta vid författarbesök* ytterligare tre identifierade skriftpraktiker med anknytning till Kajsas intresse för skönlitteratur, *Söka information om författare och/eller verk*, *Vara engagerad i en bokcirkel* och *Köpa böcker*. De av Kajsas skriftpraktiker som inte rör skönlitteratur behandlas inte i Tabell 2.

Tabell 2. Ett urval av skriftpraktiker kopplade till Kajsas intresse för skönlitteratur.

Skriftpraktiker	Digitala verktyg	Skrifthändelser
1 Delta vid författarbesök	Kulturhusets webbplats	"Boka biljett"
2 Söka information om författare och/eller verk	1) Webbplats, "Aftonbladet" och "DN" 2) Södertörns högskolas webbplats 3) Webbtidning 4) "FB" (Facebook), "blogg", "flera URL"	1) "Läsa kultursidorna", "spara ner text på hårddisken" 2) "Kolla litteraturlistor" 3) "Spara ner bokrecensioner" 4) "Bokkoll"
3 Vara engagerad i en bokcirkel	1) Facebook 2) Digital kalender	1) "Läsa facebook" 2) "Kolla när bokcirkeln ska ses"
4 Köpa böcker	Webbplats "adlibris"	"Kolla Carlos Fuentes", "Lägga en bok av P. O. Enqvist i kundvagn"

Till den andra skriftpraktiken i Tabell 2, *Söka information om författare och/eller verk*, har fyra skrifthändelser identifierats där olika digitala verktyg används. Skrifthändelsen *Läsa kultursidorna* innebär användning av de digitala verktygen *Aftonbladets* och *DN:s webbplatser*. Skrifthändelsen *Kolla litteraturlistor* avser orientering i litteraturlistor för en kurs i litteraturvetenskap och innebär användning av Södertörns högskolas webbplats. Skrifthändelsen *Spara ner bokrecensioner* innebär läsning av odefinierade *Webbtidningar*. I en notering från den 16 maj 12.00–13.23 har Kajsa skrivit att hon har "försjunkit i bokkoll". Skriftpraktiken *Söka information om författare och/eller verk* tycks för Kajsas del även omfatta ett spontant surfande med målet att hitta information om författare eller litterära verk. Denna handling har identifierats som en egen skrifthändelse och benämns *Bokkoll* i Tabell 2. Utifrån en tidigare anteckning, från den 14 maj kl. 15.15, framgår att *Bokkoll*, vid det aktuella tillfället, har omfattat användning av de digitala verktygen *Facebook* (FB), *blogg* och *flera URL*.⁷

15.15

Läser FB och hittat notis för En bokcirkel för alla som leder till snedsprång av bloggkoll flera URL av bloggkoll om "Min mors tystnad" av Lizzie Doron.

Den tredje identifierade skriftpraktiken med anknytning till Kajsas intresse för skönlitteratur benämns *Vara engagerad i en bokcirkel* i Tabell 2. Praktiken omfattar skrifthändelserna *Läsa facebook* och *Kolla när bokcirkeln ska ses*. Kajsa har antecknat att hon har använt det digitala verktyget *Facebook* för att kommunicera med andra medlemmar i bokcirkeln samt använt verktyget *Digital kalender* för att ta reda på när nästa möte i bokcirkeln äger rum.

Köpa böcker har identifierats som den fjärde och sista av de digitala skriftpraktikerna kring Kajsas datoranvändning som rör hennes litteraturintresse. Ett digitalt verktyg används i praktiken, webbplatsen *Adlibris*, med vars hjälp Kajsa ägnar sig åt två digitala skrifthändelser att *Kolla Carlos Fuentes*, d.v.s. söka information om en författare, samt *Lägga en bok av P. O. Enqvist i kundvagn*, d.v.s. beställa och eventuellt betala en bok.

De fyra deltagarnas vardagliga skriftpraktiker – informations-sökning, hushållsekonomi och hushållsuppgifter

Bosses datoranvändning domineras alltså av skriftpraktiker med koppling till släktforskning och engagemang i en hembygdsförening och Kajsas datoranvändning rör i stor utsträckning skriftpraktiker som har anknytning

⁷ URL står för Uniform Resource Locator det vill säga den teckensträng som utgör en webbadress.

till hennes intresse för skönlitteratur. Utifrån Eriks anteckningar identifieras praktiken *Vara engagerad i en pensionärsförening* som bl.a. omfattar skrifthändelserna *kolla mejl* och *administrera text och bilder*. I dessa skrifthändelser använder han de digitala verktygen *e-postprogram* samt pensionärsföreningens *webbplats* och *blogg*. Utifrån Eriks anteckningar identifieras även skriftpraktiken *Ta hand om sin hälsa* där skrifthändelserna *Följa en blogg om LCHF-kost* samt *Utföra morgongymnastik* ingår. I den senare skrifthändelsen utgör portalen *Spotify* det använda digitala verktyget. Även Kajsa använder datorn i skriftpraktiken *Ta hand om sin hälsa*. I en notering från den 16 maj skriver hon "14.40–15.00 kollade i sjukvårdsrådgivning nässelutslag kollade telnr till min vårdcentral. Ringde dit". *Söka information om utslag* har identifierats som en skrifthändelse där sjukvårdsrådgivningens och vårdcentralens webbplatser utgör de använda digitala verktygen.

I Tabell 1, som visar Bosses skriftpraktiker, förekommer skriftpraktiken *Söka information*. Denna skriftpraktik förekommer i kartläggningen av alla fyra deltagares datoranvändning. Tidigare kvantitativa undersökningar om it-bruk visar att äldre personer i stor utsträckning använder datorn för att söka information om praktiska vardags saker (Findahl 2010:19–21). Resultaten av artikelns undersökning antyder att diskurserna kring deltagarnas informationssökning varierar. Bosses skrifthändelser *Kolla väder* och *Lösa melodikrysset* har båda fogats till skriftpraktiken *Söka information* i Tabell 1. Bosse uppger att han har använt det digitala verktyget *SMHI:s webbplats* för väderinformationen och det digitala uppslagsverket *Wikipedia* för att besvara frågorna i radio P4:s program *Melodikrysset*. Skrifthändelsen kring väderprognosen skulle, med tillgång till ett etnografiskt material av observationer, troligtvis kunna kopplas till en mer specifik skriftpraktik. Det är exempelvis tänkbart att Bosse är intresserad av vädret för att planera foto-graferingen av hembygdsgårdens nya gårdsgård. Då faller skrifthändelsen *Kolla väder* inom skriftpraktiken *Vara engagerad i en hembygdssförening*. Att lösa *Melodikrysset* kan exempelvis ingå i någon av de potentiella skriftpraktikerna *Ägna sig åt lördagsunderhållning*, *Ägna sig åt fortbildning* eller *Lära sig något om populärmusik*.

Tidigare kvantitativa undersökningar om it-bruk betonar också e-posten som ett digitalt verktyg som används flitigt av äldre personer (Findahl 2010:19–20). Skrifthändelsen *Kolla mejl* som identifierats i Tabell 1 omfattar både att läsa och att skriva mejl. I sina anteckningar uttrycker de fyra deltagarna att de har "tagit emot", "fått", "läst", "skickat", "sänt" och "kollat" e-post. Skrifthändelsen *Kolla mejl* har i analysen kopplats till flera olika skriftpraktiker, exempelvis de nämnda skriftpraktikerna *Vara engagerad i en hembygdssförening*, *Vara engagerad i en bokcirkel* och *Vara engagerad i en pensionärsförening*. E-postkorrespondensen har rört kontakter med fören-

ingsmedlemmar, med släkt och vänner, samt med företag och myndigheter. Exempel på e-post som tagits emot och noterats i datorloggarna är bokningsbekräftelse till Gotlandsfärjan och klubbberjudanden från Åhléns.

Skriptpraktiken *Syssla med hushållsekonomi*, i tabell 1, förekommer i likhet med skriptpraktiken *Söka information* i samtliga fyra deltagares datoranvändning. Utifrån Bosses, Eriks och Bodils anteckningar har skrifthändelsen *Betala räkningar* identifierats. Bodil har även uppgivit att hon har "tryckt ut" ett kontoutdrag vilket innebär att hon vid sidan av *Bankens webbplats* även använder *Skrivare* som digitalt verktyg i skrifthändelsen. Eriks notering "ställt på bilen" har identifierats som skrifthändelsen *Regist-rera bilen* inom skriptpraktiken *Syssla med hushållsekonomi*. Där har *Trafikverkets webbplats* använts som digitalt verktyg. Vidare har skrifthändelsen *Aktiehandel* identifierats i Eriks anteckningar. I denna skrifthändelse har han använt det digitala verktyget *Avanza bank*.

Datorn tycks även fungera som redskap i andra skriptpraktiker kring skötsel av hus och hem än de explicit ekonomiska. Denna skriptpraktik har benämnts *Syssla med hushållsuppgifter*. Kajsa har noterat att hon har använt datorn i skrifthändelsen *Boka tvättstuga* i samband med vilken hon även har gjort en utskrift för att sätta på kylskåpet. Vid sidan av *Bostadsrättsföreningens digitala bokningssystem* för tvättstugan har hon alltså använt *Skrivaren* som digitalt verktyg i skrifthändelsen. I forskningsprojektets tidigare intervjuundersökning (Bellander 2012) framkommer att ålderspensionärer ofta skriver ut tidningsartiklar, tidtabeller, bruksanvisningar och dylikt från internet. De uppger att de gärna vill "ha saker på papper". Det kan bero på att de tidigare i livet har etablerat en vana av att hantera tryckta texter som de för med sig till de digitala skriptpraktikerna.

Sammanfattande diskussion

En jämförelse av tillbringad tid vid datorn (se Figur 1) och analysen av deltagarnas digitala skriptpraktiker visar att de tre deltagare som återkommer till datorn under dagen, Bosse, Kajsa och Erik, väver in datoranvändningen i vardagliga skriptpraktiker i större utsträckning än den deltagare, Bodil, som tillbringar en sammanhållen timme om dagen vid datorn. Samtliga fyra deltagare använder datorn i de vardagliga skriptpraktikerna *Söka information* och *Syssla med hushållsekonomi*. För Bosse, Kajsa och Erik tycks datorn dessutom utgöra ett av flera möjliga redskap i skriptpraktiker med tydlig anknytning till ett dominerande fritidsintresse. I Bodils datoranvändning synliggörs inga sådana skriptpraktiker. Analysen antyder att Bosse, Kajsa och Erik ägnar merparten av tiden vid datorn åt hobbyanknutna skriptpraktiker medan Bodils datoranvändning begränsas till de vardagliga, mer nödvändiga, skriptpraktikerna *Söka information* och *Syssla med hushållsekonomi*.

I undersökningens intervjumaterial förekommer flera exempel på hur skriftpraktiker som deltagarna varit engagerade i sedan lång tid tillbaka har förändrats på grund av it. I intervjun med Bosse, som genomförts tillsammans med föreningskompisen Majlis, diskuteras e-postens betydelse i korrespondensen mellan hembygdsföreningens medlemmar.

- Bosse: Ja vi e ju elva styrelsemedlemmar och e de två som inte har datorer fortfarande.
- Intervjuare: Um.
- Bosse: Så man ser det fortfarande när det ska skickas ut då. Ja då får dom aldrig det där meddelandet.
- Intervjuaren: Nej just det.
- Bosse: Då får man ringa till dom istället eller så, jag tror Janne skicka brev till Kalle i Smedsby och Lars Aronsson nu om flytt av styrelsemöte.
- Majlis: Ja det är ett väldigt lätt sätt och så inom en styrelse till exempel. En skickar till alla istället för att sitta och ringa runt då och hälften är borta och så måste man ringa igen [...]
- Bosse: Ja det är bara att klumpa iväg alla styrelsemedlemmarna på en gång mot att skriva ett och ett.

I intervjusekvensen antyder Bosse och Majlis hur korrespondensen i hembygdsföreningen tidigare har präglats av telefonkedjor och massutskick av brev. Det är tydligt att den digitala tekniken har inneburit stora förändringar vad gäller rutiner i föreningen. Tänkbart är att digitaliseringen även har påverkat genrer (jfr Karlsson 2011) och roller i skriftpraktiken *Vara engagerad i en hembygdsförening*. Informationsbrev har kanske transformerats till informationstext på webbplatsen och sekreteraren är idag kanske även webbredaktör.

På olika sätt förenas de fyra deltagarnas digitala skriftpraktiker med deras ålder och livssituation. Skriftpraktikerna *Vara engagerad i en hembygdsförening*, *Vara engagerad i en pensionärsförening* och *Ta hand om sin hälsa* förekommer troligtvis i större utsträckning i en undersökning av vad ålderspensionärer gör vid datorn än i undersökningar av vad unga människor gör. Individens ålder påverkar vilka skriftpraktiker de naturligt har tillgång till. Skriftpraktiker är dock även socialt konstruerade och formas av deltagarnas uppfattningar, intentioner och handlingar samtidigt som deltagarna själva formas av att delta i skriftpraktiker (Barton 2007:35–37).

De teoretiska utgångspunkter och de metoder som använts i artikeln har bidragit till en fördjupad förståelse för vilka vardagliga skriftpraktiker som ålderspensionärer ägnar sig åt och hur digital teknik har införlivats i dessa. Intressant att uppmärksamma är att de intresseområden som synliggjorts i analysen inte förvånar. Engagemang i en hembygdsförening, läsning

av skönlitteratur och skötsel av hushållsekonomi är sådant som ålderspensionärer troligtvis har ägnat sig åt långt före internets tid. I artikeln framstår dessa skriftpraktiker dock som i hög grad digitaliserade. Eftersom literacy är i ständig förändring och formas och omformas socialt (Barton 2007:50) kan individers användning av digital teknik i vardagliga skriftpraktiker sägas föra den digitala utvecklingen framåt. Deltagares tidigare erfarenheter tillsammans med deras nya behov och önskningsformer ständigt skriftpraktiker. Genom sitt deltagande i skriftpraktiker påverkar därför ålderspensionärer, så kallade digitala immigranter (Prensky 2001:2), samhällets digitalisering precis som de digitalt infödda (Prensky 2001:1).

LITTERATUR

- Barton, David 2007 [1994]. *Literacy: An Introduction to the Ecology of Written Language*. London: Blackwell Publishing.
- Barton, David 2010. Vernacular Writing on the Web. I: David Barton & Uta Papen (eds.), *The Anthropology of Writing: Understanding Textually Mediated Worlds*. London & New York: Continuum. S. 109–125.
- Barton, David & Hamilton, Mary 1998. *Local Literacies: Reading and Writing in one Community*. London & New York: Routledge.
- Barton, David, Hamilton, Mary & Ivanič, Roz 2000. *Situated Literacies: Reading and Writing in Context*. London & New York: Routledge.
- Bellander, Theres 2010. *Ungdomars dagliga kommunikation. En språkvetenskaplig studie av sex gymnasieungdomars bruk av tal, skrift och interaktionsmedier*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Bellander, Theres 2012. "Det var ju ett absolut måste att skaffa sig en dator". *Digitala mediernas plats och roll i ålderspensionärers vardag*. (Arbetsrapport om modern svenska. FUMS Rapport nr 232.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Findahl, Olle 2010. *Äldre svenskar och Internet 2010*. .SE stiftelsen för internetinfrastruktur. <www.iis.se>. [Tillgänglig 6 februari 2014.]
- Heath, Shirley Brice 1999[1983]. *Ways with Words: Language, Life and Work in Communities and Classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karlsson, Anna-Malin 2006. *En arbetsdag i textsamhället: Ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vardagliga yrken*. Stockholm: Språkrådet och Norstedts.
- Karlsson, Anna-Malin 2011. Online Outdoor: Technological, Discursive and Textual Transformations of the Activity of Skating. I: *Human IT. Tidskrift för studier av it ur ett humanperspektiv* 11:1. S. 103–138.
- Mills, Kathy Ann 2010. A Review of the "Digital Turn" in the New Literacy Studies. I: *Review of Educational Research* 80 (2). S. 246–271.
- Prensky, Marc 2001. Digital Natives, Digital Immigrants. I: *On the Horizon* 9 (5). S 1–6.
- Street, Brian 1984. *Literacy in Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wielenmann, Alexandra 2010. Learning to text: An Analytic Study of How Seniors Learn to enter Text on Mobile Phones. I: *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems*. New York: ACM. S. 1135–1144. <<http://dl.acm.org/citation.cfm?doid=1753325.1753496>>